

Filosofi på Efterskolen

M A R T I N
K O N G S H A V E

2024

TANKESPIRERNE

01

Filosofi med børn og unge

Introduktion til Filosofi med børn og unge, som en dialogisk praksis, der kan fungere som en øvebane i medborgerskab og demokrati i skolefagene.

02

Den første filosofiske dialog

Introduktion til den filosofiske praksisform som konkret praksis og didaktik. Hvordan filosoferer man med børn og unge i klassen?

03

Gør tænkningen synlig

Fra dialog til en dialog gennem genstande. Hvordan kan man facilitere en filosofisk dialog, hvor deltagernes tænkning bliver gjort synlig gennem genstande og synlige tænkestrukturer?

04

Ressourcer til den filosofiske praksis

Filosofiske ressourcer fra Tankespirerne og kort over de filosofiske organisationer i Danmark, der praktiserer filosofi med børn og unge.

01

Praksisfeltet – filosofi med børn og unge

Filosofi med børn og unge og drømmen om et efterskoleliv med andre

I bogen *Dannelse der virker - Efterskolens pædagogik* skriver en af forfatterne om elevernes motivation for at søge efterskolelivet:

“De vil lære om sig selv og om deres muligheder, drømme og forventninger i mødet med det fremmede, dvs. i mødet med ”de andre” – som de ikke selv har valgt – og i mødet med ”det andet” – som de endnu ikke kender til. Derfor handler efterskolen ikke om at have et frirum for at blive bekræftet i det, man allerede ved og kan, men om at få muligheden for at bringe sin frihed i spil på nye socialt forpligtende og ansvarliggørende måder (s. 25)”.

Som tidligere grundskolelærer og filosofisk praktiker lyder det som drømmescenariet. For det er den åbenhed for de andre, som nogle der har os noget at sige ved deres anderledeshed. Og den tro på at der findes et fællesskab, som det er værd at forpligte sig på og tage vare på, som både er drivkraften og en del af opdraget og opdagelsen, ved at tage del i et **filosofisk fællesskab**.

Jeg har selv faciliteret mere end 250 filosofiske dialoger. Både med børn, unge og voksne. Af dem har kun 2 været på en efterskole. Mine tanker om hvordan filosofi som praksis kan finde hjemme og bidrage til **demokratisk dannelse** og i det boglige på efterskolerne skal derfor ses som et spørgende oplæg. Et oplæg fyldt med håb om, at der kan være tale om en fantastisk forening. Det er det, vi kommer til at undersøge sammen over 2 workshops.

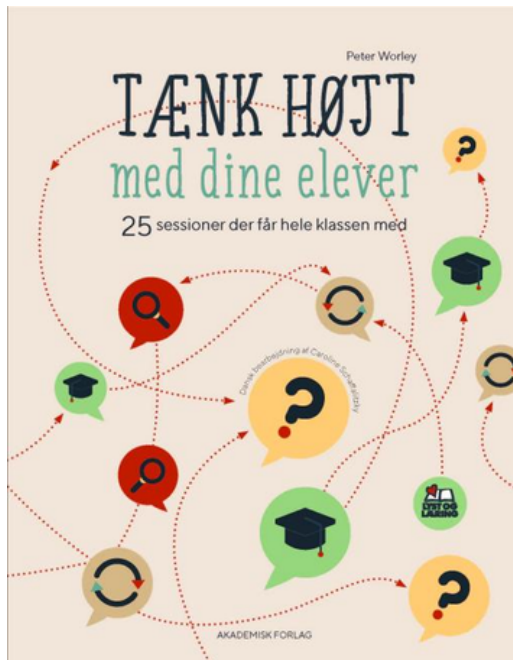
I dette handout får du mit bud på, **(1)** hvorfor filosofi med børn og unge også kan ses som et medborgerskabsfag, **(2)** hvad der kendetegner et filosofisk læringsrum og **(3)** hvordan filosofi og fag kan finde sammen. **Igen.** For alle skolefagene har **rødder i filosofien** og deler mange spørgsmål og begreber med filosofien. Det gælder derfor om at kunne få øje på dem og optage dem i undervisningen.

I Kapitel 2 og 3 gennemgår jeg filosofi med børn som didaktik. Jeg vil gøre det synligt og håndgribeligt for jer, hvad vi faktisk gør for at lykkes med den filosofiske dialog. Når I selv har deltaget i den filosofiske dialog til workshoppen den 22. oktober, vil det stå endnu mere klart. Den filosofiske dialog skal nemlig opleves, så I selv kan mærke jer, hvad det er for en **samværsform, lærerrolle og hvilke deltagelsesmuligheder**, den åbner op for.

Filosofi med børn er funderet i det livsvilkår, at vi tilstræber vished, sandhed, klarhed, svar, men samtidig er begrænset af vores sanser og erkendeevner. Vores sprog lover os ligesom det hele, men igennem livet oplever vi, at jo mere tanke vi giver det, jo mere bliver vi bevidste om – med Sokrates – at en grad af uvidenhed, slør, uklarhed, usikkerhed og kontingens følger os. Vi er ligesom spændt ud mellem de to poler, **mellem spørgsmål og svar**, mellem vished og uvished, mellem almagt og magtesløshed etc.

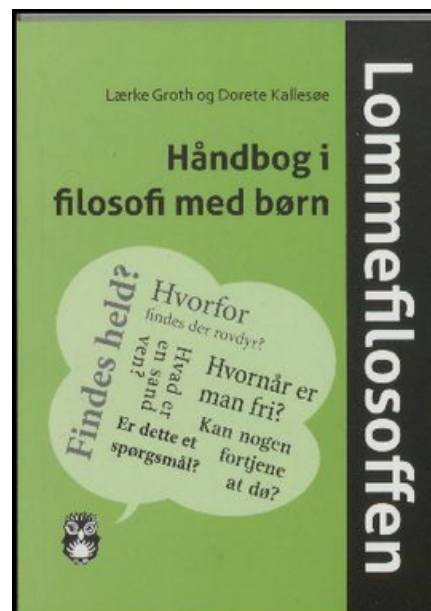
Formelt set har filosofi med børn rod i Matthew Lippmanns frustration tilbage i 60ernes USA. En frustration over at modtage universitetsstuderende på Montclair University, der ikke gjorde sig **selvstændige tanker eller i det hele taget evnede mere formel tænkning**.

Det blev begyndelsen på Philosophy with Children-bevægelsen. Siden har filosofi med børn fundet hjem i ca. 60 lande. Selvfølgelig under en stadig udvikling i mødet med nye kulturer, nye didaktiske blomsterknopper og løbende skole- og samfundsudvikling.

Peter Worleys - Tænk højt med dine elever (oversat fra engelsk: The If Machine), er både en super indføring til den nye praktiker og et overflødighedshorn af filosofisessioner, som er fyldt med fortællermæssigt overskud. Det er fantasifuldt, forunderligt og helt lavpraktisk udførligt på samme tid.

Filosofipatruljens Håndbog i filosofi med børn er den bedste lynintroduktion til filosofi med børn-traditionen. Den tæt pakket med filosofiske aktiviteter og metoder til at gøre tænkningen fysisk, i traditionen fra Jason Buckley. Den er let i sin indføring, men alligevel rig i sit indhold

Filosofi med børn og unge som medborgerskabsfag

Hvad kom først: hønen eller ægget? Filosofi med mennesker og medborgerskab er så tæt knyttet, at de svært kan adskilles. I det følgende vil jeg spænde filosofi med børn og unge for medborgerskabsvognen ved at demonstrere, hvordan filosofi som en praksisform i skolefagene kan danne og motivere eleverne til medborgerskab. Det handler nemlig dybest set om at indgå i **meningsfulde fællesskaber**, hvor man som individ både bidrager til og nyder godt af fællesskabets bidrag. Men hvor fællesskabet også er præget af værdier og pligter, som er større end den enkelte.

I ordet "**medborgerskab**" lægges vægt på "med". Det fortæller os, at vi har noget at gøre med andre. "Med" knytter sig til fælles værdier og deltagelse i aktiviteter, der binder os sammen. "Borger" henviser til vores forpligtelser såsom at tage aktivt stilling til politiske spørgsmål og handle på måder, der plejer eller skaber forandring og udvikling i vores fælles institutioner – det offentlige. Når vi deltager i en lokal forening eller stemmer ved valg, udøver vi vores medborgerskab. Vi engagerer os med andre og tager ansvar som borgere.

At blive medborger forudsætter, at vi **identificerer os med fællesskabet**. At vi oplever, at det vil noget positivt med os og hjælper os til at blive den person, som vi gerne vil være. Men det kræver også, at vi løbende bliver vejledt og **øver os** i den livs- og styreform, som er medborgerskabets sammensvorne: demokratiet, sådan som det udfolder sig i dagligdagen og politisk. Uden identifikation med de andre og øvelsen i at deltage i demokratiske processer og institutioner, så blegner motivationen for og identifikationen med ens **borgerstatus**, fornemmelsen af vigtighed og pligt, for at gøre noget som borger – det bliver en tom eller tillært gestus, eller sågar til en antipati mod samfundet.

Filosofi med børn og unge er en praksis, der kan hjælpe mennesker til at **slå rødder i medborgerskabet**, særligt som livsform. Og det sammen med deres nærmeste og daglige fællesskab, klassekammeraterne på efterskolen.

Filosofi med børn og unge er en dialogisk praksis, der sigter mod at være **fællesskabsstiftende**. Ikke i holdninger, men som et mulighedsrum. Et mulighedsrum hvor man gør sig afhængige af hinanden for at komme frem til sin egen holdning gennem tale, lytning og tænkning. Målet er ikke at blive enige, men at opnå gensidig forståelse for sagen, så vores egne og andres holdninger bliver mere gennemtænkte og gennemsigtige. Det er altså en arketypisk demokratisk disciplin på en basis af filosofiske dyder.

Den filosofiske samtales udspring er det **fælles grundlag af erfaringer**, viden, fortællinger og forestillinger, som fællesskabet deler. Filosofi med børn og unge er i den forstand hverdagslig. Vi starter ikke i det "fremmede" fag eller med teoretiske begreber fra filosofiens historie. Nej. Vi benytter os af hverdagssproget og gransker på nærmest fænomenologisk vis de erfaringer, som gemmer på filosofiske begreber og spørgsmål.

Den filosofiske stimulus bygger altså på de fælles erfaringer og gør dem til genstand for en fælles undersøgelse, samtidig med at den minder deltagerne om, hvad de allerede har til fælles.

Mennesker er som isbjerge, hvis antagelser, forudsætninger og erfaringer kommer lidt mere op til overfladen igennem dialogen. Forunderligt nok lærer vi os selv at kende, når vi trygt kan undersøge en sag sammen.

Filosofi med børn og unge er båret af det **fælles engagement i sagen**. Hvis deltagerne ikke finder det meningsfuldt at engagere sig, så bliver samtalen i bedste fald lidt påtvungen, og eleverne distancerer sig med stereotype holdninger, som de låner fra det, man typisk siger. De kan også gøre oprør ved at svare pjattet og useriøst. I værste fald bliver de tavse. I den forstand er filosofi med børn og unge **som et medborgerskabsfag**. For vi øver os ikke blot på livsformen. Vi forudsætter den også som en dynamo, der holder dialogen og engagementet i den fælles sag varm.

Det kan være **angstprovokerende** som facilitator af dialogen, for vi bliver nødt til at vove at lade deltagernes engagement vejlede og forme dialogen. Vi kan have bestræbt os nok så meget i vores forberedelse på en SUVERÆN og provokerende stimulus - Set dybt ind i, hvad der kan ligge eleverne på sinde, og hvad der former dem. Men der er ingen garantier for deres meddeltagelse, når vi åbner for det filosofisk dilemma. Måske responderer de ikke! Og hvis de responderer, som de oftest gør, så gør de det sjældent som forventet, fordi vi har sat dem fri til at undersøge, hvad de faktisk mener. En mening som de ofte ikke selv kender. Det er vores opgave at stå åbne over for den respons, for den er i sagens natur uden for vores kontrol, og den har heller ikke et fagligt sigte, som vi kan vurdere og evaluere ud fra. De elementer er sat ud af spil, når spørgsmålet er filosofisk, og svaret på spørgsmålet derfor i princippet altid er muligt at udfordre. At **blive i den åbenhed og ikke gribe til styringsredsskaber** som læringsmål, vurdering og evaluering har vist sig at være det sværeste for nye praktikere.

I den filosofiske praksis er **lærerrollen derimod faciliterende og tjenende**. Når vi filosoferer, så fortæller vi ikke eleverne, at de skal interessere sig på en bestemt måde eller tvinger interessen frem. Vi fortæller dem heller ikke, hvad svaret er. Vi gør det muligt for dem at fatte interesse ved at åbne op for et tema ud fra en stimulus og spørgende og faciliterende hjælpe dem og fællesskabet til klarhed over, hvad de mener, og hvorfor de mener det.

Eleverne er med til at forhandle, hvad der er meningsfuldt og værdifuldt at undersøge. De er en del af et **demokratisk fællesskab**. Ideelt set lader vi deltagernes engagement vejlede retningen på dialogen, samtidig med at vi hjælper med at holde en rød tråd.

Engagementet fra deltagerne, eller manglen på det, bliver særligt tydeligt i den filosofiske praksis, fordi vi er afhængige af deres respons. Dialogen bygges op af deltagernes holdninger, argumenter, eksempler og ideer. Når eleverne opdager, at fokus ligger på sagen og deres frimodige holdninger og perspektiver, og vi samtidig understøtter deres undersøgelse, bliver de som regel motiverede.

Det motiverer dem både til at deltage og til at respektere og **opretholde de grundlæggende betingelser for dialog**. Det kræver, at alle har lige ret til at tale,

tænke og lytte sig frem til deres individuelle holdning. Men det kræver også, at denne ret respekteres og ses som et værdifuldt bidrag, uanset hvilken status man ellers har i gruppen. Deltagerne skal opbygge tillid til, at de har noget vigtigt at sige til andre, og at andre også har noget værdifuldt at sige til dem. Den filosofiske dialog holdes oppe af en gensidig respekt og anerkendelse af klassekammeraterne som nogen, der er **værd at lytte til**. Kort sagt tier man stille, når andre taler, og man giver deres tale sit fokus.

Det helt særegne ved den filosofiske praksis er nemlig, at når vi lykkes, så opdager vi også, at vi havde brug for de andre for at forstå os selv, vores holdning, og hvorfor vi ikke kunne det hele selv. En helt essentiel opdagelse, som vi må gøre mange gange, for at forstå os på **afhængigheden af de andre**, vinde respekt for fællesskabet og søge det for at blive klogere.

Når indholdet af dialogen er åben og deltagercentreret, så har vi brug for en meget **tydelig struktur**. En åben dialog har det med at hoppe hid og did, og snart kan ingen finde hoved eller hale i, hvad vi egentlig talte om. Det er samtalsbørnesygdom, som gør, at vi kommer rundt om en masse, men uden at komme i dybden med noget. Samtalen ender som den rene popcorn-dialog. Og som facilitator får man ondt i håret af at hitte rede i, hvad der egentlig var op ned.

Heldigvis har Filosofi med børn og unge været på det didaktiske skolemarked siden 60'erne. Som praksis er den derfor udviklet til at kunne fungere i et klasserum. Det er fx ikke noget problem at holde en rød tråd i dialogen, selvom deltagerne egentlige er frie til at sige hvad som helst, det handler bare om teknikker. Der knytter sig altså **en hale af velafprøvede strategier** til feltet, du som facilitator kan benytte, så elevernes engagement i sagen vækkes, og de samtidig vækkes til dialog og til at fordybe sig i et dilemma sammen med de andre.

Som didaktik er filosofi med børn skabt omkring muligheden for, at alle kan tale, tænke og lytte frit og uforbeholdent og bruge hele deres kognitive formåen på at komme til klarhed over deres holdning til et filosofiske dilemma. **Men tilbage til medborgerskab som livsform**. Det er netop det, at fællesskabet tilbyder dette mere, at vi egentlig giver deltagerne et billede af, at fællesskabet har en værdi, der rækker ud over den enkelte, samtidig med at det lader den enkelte lære sig selv bedre at kende.

Du kan kende den filosofiske praksis på...

Vi kalder det filosofisk fordi...

1. Det hviler på en sokratisk dialogkultur og er bredt inspireret af flere af Antikkens filosofiske tænkere.
2. Undersøgelsesspørgsmålene er filosofiske i betydningen, at de ikke har et afgjort svar, men at de mulige svar i høj grad afgør, hvad vi anser som muligt, sandt, værdifuldt eller rigtigt at gøre i vores daglige liv, fællesskaber og institutioner. Ofte uden at have tænkt over det.
3. Facilitatorens værktøjskasse af spørge- og faciliteringsteknikkerne åbner for begrebslig og analytisk tænkning. Spørgsmålene, begreberne og problemstillingerne knytter an til erkendelsesteori, metafysik, etisk- og politisk filosofi samt eksistentielle tematikker og problemstillinger, som har rejst med os siden Antikkens filosoffer.
4. Der er ingen endegyldige svar, men fokus på proces, tænkning og aktiviteter, som kan hjælpe os til at kvalificere vores svar.

Filosofi med børn er IKKE akademisk filosofi

Jeg kan filosofere med 0. klasser i en god halv time. Det kan jeg, fordi filosofi med børn adskiller sig væsentlig fra akademisk filosofi. Deltagerne skal ikke bestå en filosofieksamen. De behøver faktisk aldrig have læst eller hørt om filosofi. I modsætning til akademisk filosofi arbejder vi ikke med filosofiske tekster eller fagbehæftede begreber som determinisme og indeterminisme, som bliver doceret fra autoritative tekster og en lærerpult. Filosofi med børn er **snarere en hverdagsfilosofi**, som tager sit udgangspunkt i de erfaringer og de ord, som vi har til fælles. Vi inviterer fællesskabet til at reflektere sammen ud fra spørgsmål, som lader deltagerne svare og tænke sig om ud fra deres horisont og deres klassekammeraters. Hverken mere eller mindre. Akademisk filosofi er i høj grad en boglig disciplin, hvor viden formidles i skrift, mens filosofi med børn er **en mundtlig disciplin**, hvor filosofien konkretiseres i fortælling, leg og metoder til at gøre tænkningen synlig og fysisk. Den er pædagogisk inkluderende, hvorimod den akademiske disciplin kun er for de få.

En faciliterende lærerrolle

“It is not for the facilitator to impart knowledge or opinions, but to steer thinking in productive paths (Gavin White, filosofisk praktiker)”.

Når der ikke er et (svar)facit, og når processen er elevcentreret omkring tænkning, tale og lytten i fællesskabet, så må lærerrollen tilpasses den pædagogik og didaktik. Som lærer skal du facilitere dialogen ud fra en spørgende praksis. Det kræver færdigheder i nogle bestemte spørge- og faciliteringsteknikker (udfoldes mere i kapitel 2 og 3). Men det er ikke bare teknikker, det er også et sindelag. Det fungerer simpelthen bedst, hvis man faktisk er **nysgerrig** på sagen og på elevernes bagvedliggende grunde til deres stillingtagen.

Som filosofisk facilitator lytter du efter muligheder for at åbne deltageres tænkning mere op. Dit fremmeste mål er at gøre det muligt for deltagerne at tænke videre, dybere og mere nuanceret om sagen i fællesskab med hinanden. Lad mig eksemplificere med undersøgelsesspørgsmålet. Jeg følger her Peter Worley og Philosophy Foundations tilgang til filosofi med børn.

Jeg benytter mest ankerspørgsmål, som **det primære undersøgelsesspørgsmål**. Undersøgelsesspørgsmålet er som et anker og en rød tråd for dialogen.

Jeg foretrækker selv spørgsmålstypen: Ankerspørgsmål. Her er tre eksempler på ankerspørgsmål, måske vil du allerede spotte nogle karakteristika?

1) Burde moren benytte appen? (til GPS-tracking af sin datter, se filosofisessionen, *Forældreappen* på Tankespirene.dk).

2) Skal forældrene sige "ja" til at Silles får Snapchat? (Fra filosofisessionen, *Snapchat*).

3) Er det 2'x bold? (Fra filosofisessionen, *Er det 2'x bold*).

Det mest overraskende kunne være, at spørgsmålet er **grammatisk lukket**? Faktisk lægger det op til, at deltagerne blot svarer "ja" eller "nej". Det, forestiller jeg mig, er kontraintuitivt for de fleste. Filosofi handler da om komplekse spørgsmål og svar. Ja, det gør det, men hvis man starter en dialog med spørgsmålet:

Skal Silles forældre give Sille lov til at bruge Snapchat, givet de erfaringer og viden vi har om Snapchat, sammenholdt med hvad vi regner som et godt liv, gode venskaber og fællesskaber?

Så har vi en gruppe børn, der siger "øh" og segner under vægten af spørgsmålets krav til svaret! Men faktisk er spørgsmålet det samme. Vi har bare pakket den lange hale af begreber og vigtige perspektiver ind. Så snart en elev **spontan** har sin holdning klar og har svaret "ja" eller "nej", så kan vi åbne svaret med et "hvorfor?". Dermed åbner vi også for de begreber, forudsætninger og perspektiver, som var indeholdt i det komplekse spørgsmål. Eleven vil være motiveret for at svare, fordi de først fik mulighed for at tage stilling gennem en holdningstilkendegivelse og forbi vi åbner svaret op for dem, så de kan svare ud fra **det de finder relevant**. Spørgsmålet er altså **begrebsligt åbent**!

Ankerspørgsmålet er også **hverdagsligt formuleret**. Der er ingen tunge fagbegreber eller filosofisk ord, som børnene ikke kender. Men er det så ikke ufilosofisk? Nej. Vi åbner for filosofien ud fra det sindelag og de spørgsmålstyper, som vi bruger til at åbne svaret. Når jeg spørger med et "hvorfor?", så efterspørger jeg en begrundelse. **Det er filosofisk**. Når eleven svarer, at Silles forældre burde sige: "Nej, fordi Sille er for ung", så genåbner jeg konklusionen med spørgsmålet: "Hvis man er 11 år gammel, følger det så altid, at forældre skal sige "nej"?" til Snapchat?" Med mit hvis... så...-spørgsmål har jeg spurgt til om udsagnet er alment eller partikulært. Endnu et filosofisk spørgsmål og dermed også **en anledning til et filosofisk svar fra eleven**. Der er altså et righoldigt fordybelsespotentiale, fordi svaret til ankerspørgsmålet åbner op for indlejrede spørgsmål og begreber, som også må afklares for at kvalificere det ellers spontane svar. Når eleverne har præsenteret det indhold, så fører vi dem blidt tilbage til ankerspørgsmålet ved at

føre elevens tanker tilbage til ankerspørgsmålet: “Givet dit nye bidrag - skal forældrene så sige “ja” til at Silie får Snapchat?”. Vi kalder det **forankring**. Ankerspørgsmålet er altså umiddelbart til at forstå, og helt spontant danner vi en holdning. Hvad der motiverer!

Filosofi handler overhovedet ikke om at være holdningsløs og agnostisk i sit svar, det handler om at søge begrundelse og validitet til de mulige holdninger. Og evt. skifte holdning, hvis det er den vej, argumentationen blæser os. Men holdninger har vi, og de motiverer og giver retning til dialogen. Men! Og der er **det geniale**. Ankerspørgsmålet kan åbnes op for et væld af STORE begreber og indlejrede spørgsmål, som viser sig også at må besvares for at kunne give et mere kvalificeret svar til undersøgelsesspørgsmålet.

Som facilitatorer må vi tage os særligt spørgende af de indlejrede genvordigheder. Og når vi åbner dem op, så kan vi både lade os farve af, hvad eleverne finder mest relevant, og hvad de giver udtryk for at være klar til at tænke mere over. Det giver os som facilitatorer en **fantastisk differentieringsmulighed**, fordi vores måde at åbne op på kan tilpasses nu og her i mødet.

Det virker måske lidt bagvendt, for filosofi handler vel om skepsis og kritik. Og ikke bare hovedkulds at give et svar. Til det er svaret såre simpelt, nej. Enhver filosofi er bygget op omkring holdninger og antagelser, men sagen er, at vi som filosoffer gransker dem ekstra meget for at teste om de holder, selv mod **fornuftsens strengeste forsøg** på at tilbagevise vores position i sagen.

Den filosofiske facilitering gør det muligt...

Når du benytter de spørge- og faciliteringsteknikkerne, som jeg løbende vil præsentere dig for, så muliggøre det:

1. At udtrykke sin holdning, hvilket motiverer til at undersøge grundlaget for sit svar og eventuelt ændre det.
2. At bevare en rød tråd i dialogen, fordi ethvert bidrag knyttes til det primære undersøgelsesspørgsmål gennem forankring.
3. At eleverne får struktureret deres tænkning og dermed kan opbygge et mere gennemtænkt og righoldigt svar til undersøgelsesspørgsmålet.
4. At alle kan følge med og tænke med om det fælles tredje.
5. At det personlige bidrag altid også er et bidrag til den fælles undersøgelse.
6. En enorm fleksibilitet og differentieringsmulighed i dine åbne-op-strategier. Du kan dermed understøtte hver elevs tænkning netop der, hvor de er.
7. At få bredde og dybde i svaret, fordi vi bliver ved spørgsmålet og processen i længere tid og dedikerer vores samlede energi til at kvalificere svaret, sammen.
8. At vi opbygger en perspektivrigdom omkring de mulige svar.

Det filosofiske klasserum - på den lange bane

1. Eleverne har tiltro til at de kan gribe, begribe og bruge spørgsmål konstruktivt til at udvikle deres holdninger og svar. Spørgsmål er ikke farlige, men en ansats, uanset at spørgsmålet indeholder svære ord.
2. De kan se "retningen" på spørgsmålet. Når de fx laver en problemformulering, så er spørgsmålene ikke nogen, de sender afsted i blinde uden at forstå, hvor de kan lede dem hen.
3. Spørgsmålene er mere deres "egne", end de er lærerens og fagenes.
4. De kan identificere, hvad de faktisk finder interessant. Eleverne keder sig ikke passivt, men tager aktivt stilling til, hvad der kan gøre et emne interessant. Hvad emnet potentielt har at sige dem.
5. De anser deres klassekammerater som nogle, de kan lære af ved at lytte, tale og tænke sammen. De søger aktivt deres klassekammerater som læringspartnere.
6. De kan bedre opretholde en dialog med deres klassekammerater og selvdirigere dialogen, når de undersøger en problemstilling.
7. Selvtillid i at kunne forstå komplekse emner.
8. Elever, der er skarpe på argumentation og begrebsanalyse. Færdigheder, der har værdi i alle fag.

Filosofi med børn er også for unge, voksne og ældre. Her filosoferer det pædagogiske personale på Skolen på Grundtvigsvej. Helt typisk for den filosofiske dialog, så er deltagerne sat i en hesteskoformation og over deres svar til det store filosofiske spørgsmål med deres sidemakker. Her angår samtalen om vores verden mest minder om Påbuds- eller Forbudsverden? (se Tankespirernes materialer). Dialogformen har også hjemme i de større pædagogiske drøftelser, fx på personalemøder.

Den filosofiske praksis i skolefagene - hvad er det filosofiske, og hvordan spotter man det?

Alle fag har ophav i filosofien og er derfor bundet til filosofiske grundlagsspørgsmål og tænkning.

Der har altid været en sommetider stille, sommetider højrøstet forhandling om, hvad der tilhørte fagenes/videnskabernes stofområder og metoder, og hvad der tilhørte filosofien. En kamp som filosofi med børn gerne vil forsone, fordi det filosofiske ved faget har at gøre med selve **fagets identitet og sammenhængskraft**. Det har også at gøre med de STORE spørgsmål, som gør at vi gennem faget kan søge orientering ud fra klare begreber, valide metoder, ægte erkendelse og en forståelse af menneskets plads i den proces. Derfor handler det om **at have øret ude for** hvornår, der lander et begreb, spørgsmål eller en problemstilling, som ikke kan besvares entydigt ud fra faget og derfor stille kalder på filosofisk besindelse.

Det er dog svært at kategorisere spørgsmålene og begreberne som enten rent fagspecifikke eller filosofiske, men med en stor viden om dit fag vil du ofte have en viden eller anelse om:

(1) Hvorvidt fagets begreber og metoder kan bibringe svaret, eller:

(2) Svaret altid vil være åbent for drøftelse. Hvis det sidste er tilfældet, så har du nok fundet et filosofisk begreb eller spørgsmål.

Det er IKKE sådan, at man ikke kan svare på et filosofisk spørgsmål eller regne med filosofiske begreber. Det gør vi hele tiden og ganske intuitivt, men de filosofiske begreber og svarene er **i sig selv altid åbne for drøftelse**. Filosofiske begrebers indhold er derfor anderledes end videnskabens, som ofte har en præcis definition og er empirisk eller deduktivt funderet inden for videnskaben.

Når du møder sådan et begreb, så kan du identificere det og give det plads i undervisningen. Det er selvfølgelig **nemmere sagt end gjort**, faktisk er en stor del af filosofi med børn-litteraturen knyttet til spørgsmål om samspil mellem 'curriculum' og filosofiens mulige og sommetider ikke helt gnidningsfrie samspil.

Her følger et eksempel fra samfundsfag, hvor kompetenceområdet som sættes i spil filosofisk er 'Politik'.

Eksempel på det filosofiske i samfundsfag og historie.

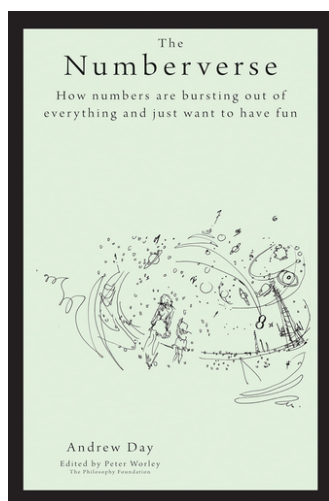
I filosofisession 'Testpersoner søges' hører eleverne en fortælling om rutsjebanefirmaet *Widest Ride Ever*. Rutsjebanefirmaet bruger ældre mennesker som testpersoner på deres nye rutsjebaner. De ældre mennesker bliver oplyst om risikoerne, men er ellers frie til at beslutte om de vil være testpersoner eller ej. Til gengæld for deres risikovillighed modtager de et honorar og rutsjebanefirmaet sikrer sig, at rutsjebanerne er sjove og sikre.

Hvad er nu det filosofiske ved det tankeeksperiment? Det korte svar, meget! For at besvare spørgsmålet om, hvorvidt de ældre mennesker selv skal have råderet over, om de vil melde sig, så må vi også give indhold til begreberne 'autonomi', 'ansvar' og 'personlig frihed'. Vi kan godt svare ud fra grundlovsstiftede rettigheder og jura, men! De begreber, som ligger til grund for fx lovgivningen er filosofisk åbne, og dermed er spørgsmålet, om vi egentlig mener, at ældre mennesker selv har beslutningsret, når det potentielt er med livet som indsats, også åbent.

Filosofiske brainstorms på stofområdet - Den ambitiøse plan og den realistiske plan

Vi kan gribe de filosofiske spørgsmål spontant i vores undervisning, eller vi kan gøre et forarbejde. I Cæcilie Ketil Hejls speciale - *Filosofi med Børn i naturvidenskabelige og matematiske grundskolefag* laver Cæcilie en kombinationsfagplan. Hun gennemgår læseplanen for matematikfaget og finder sammenspil mellem videns- og færdighedsområderne i læseplanen og filosofiske begreber og spørgsmål. De filosofiske begreber og spørgsmål sorteres ud fra filosofiske overkategorier: argumentationsteori, biologisk filosofi, epistemologi, filosofisk antropologi, kønsteori, metafysik, moralfilosofi, naturfilosofi, ontologi, psykologisk filosofi, sprogfilosofi, sundhedsfilosofi, videnskabsfilosofi og æstetik. Næste step vil bestå i at finde eller skabe filosofiske sessioner og/eller aktiviteter, som både er har rod i elevernes hverdagserfaringer og åbner for det matematiske tema. Dermed har man **en filosofisk skyggelæseplan til sit fag og filosofiske læremidler**. Cæcilies arbejde står dog alene i dansk skolekontekst, og derfor har vi kun sådan en filosofisk skyggelæseplan til matematikfaget. Men man har først og fremmest en meget, meget stor arbejdsbyrde foran sig. Det er efter min overbevisning for ambitiøst inden for vores rammer. Hvad vi kan gøre er at satse mere lokalt.

Jeg kan hjælpe med at finde og skabe filosofisessioner til de temaer i fagene, som I og/eller eleverne har interesse i at filosofere over. Vi finder 2-3 sessioner evt. suppleret af flere filosofiske aktiviteter, som I kan inddrage i fagundervisningen.

Andrew Days bog **Numberverses** (engelsk) er et eksempel på en filosofisk brainstorm i matematikfaget og de filosofisessioner, som kan udhæves af stofområderne i faget. Et eksemplariske eksempel på et filosofisk blik på matematikfaget født ud af interesse i faget.

Hvornår er det oplagt at filosofere i undervisningen?

I hovedreglen skal du adskille faglige stofmål fra filosofien. Med et bestemt fagligt mål i hånden, vil din interesse i dialogen stride mod **den filosofiske kontrakt**.

Nemlig, at der ikke er givet et endegyldigt svar, som du skal vurdere og evaluere elevernes bidrag ud fra. Du vil IKKE et bestemt svar fra eleverne, som allerede er givet autoritativt. Det skal og vil vi gerne i vores undervisning, så målet må være at kunne gøre begge dele i undervisningen og kunne adskille mellem, hvornår vi gør det ene og det andet. Og at eleverne ved det.

En filosofisk dialog har derfor bedst hjemme i følgende loops i et undervisningsforløb, ifølge mine erfaringer.

Forforståelsesfasen - Du afdækker elevernes forståelse og engagement i temaet for undervisningsforløbet

I denne fase har vi endnu ikke for travlt med at opdrage dem i fagets discipliner.

Tværtimod vil vi gerne opdage, hvad de allerede ved. Ofte bruger man en brainstorm, mindmapping eller de erfaringer, man ellers har med klassen. Når vi i stedet laver en filosofisk forståelsesfase, så inviterer vi deltagerne til at tænke over emnet - gerne ud fra en "sense of wonder".

I forforståelsesfasen giver filosofiske samtaler mulighed for at udforske (og tage notits!) af elevernes begrebsforståelse og engagement i sagen. Det er her, vi som undervisere kan:

- 1) Få indblik i elevernes forforståelse af centrale begreber.
- 2) Opdage hvilke spørgsmål eleverne finder relevante og problematiske.
- 3) Afdække de eksempler og grænsetilfælde, som fanger elevernes interesse.

Tænk på denne fase som en kortlægning af elevernes mentale landkort. Ved at lade eleverne filosofere over begreber som "tal", "symbolik" eller "demokrati", får vi ikke blot indsigt i deres viden, men også i deres interesser og erfaringer. Dette danner grundlag for en mere elevcentreret undervisning, hvor eleverne direkte eller indirekte kan være med til at forme den videre undervisning.

Evalueringsfasen - Du afdækker, om eleverne egentlig har lavet optag og aktivt bruger deres nye viden.

I evalueringsfasen kan vi bruge filosofiske dilemmaer til at undersøge, hvordan eleverne anvender de begreber og ideer, de har mødt i undervisningen. Her kan vi: Introducere et filosofisk dilemma, der trækker på fagundervisningens centrale begreber.

- 1) Observere hvordan eleverne applicerer deres nye viden på konkrete problemstillinger.
- 2) Vurdere i hvilken grad eleverne bruger det lærte til at forstå verden, danne holdninger og begrebsliggøre en problemstilling.

Denne tilgang giver os som undervisere en dybere forståelse af elevernes læring. Vi ser ikke blot, om de kan gengive fakta og viden kontekstløst, men om de kan anvende begreber og argumenter i nye kontekster. Uden at vi eksplicit beder dem gøre det.

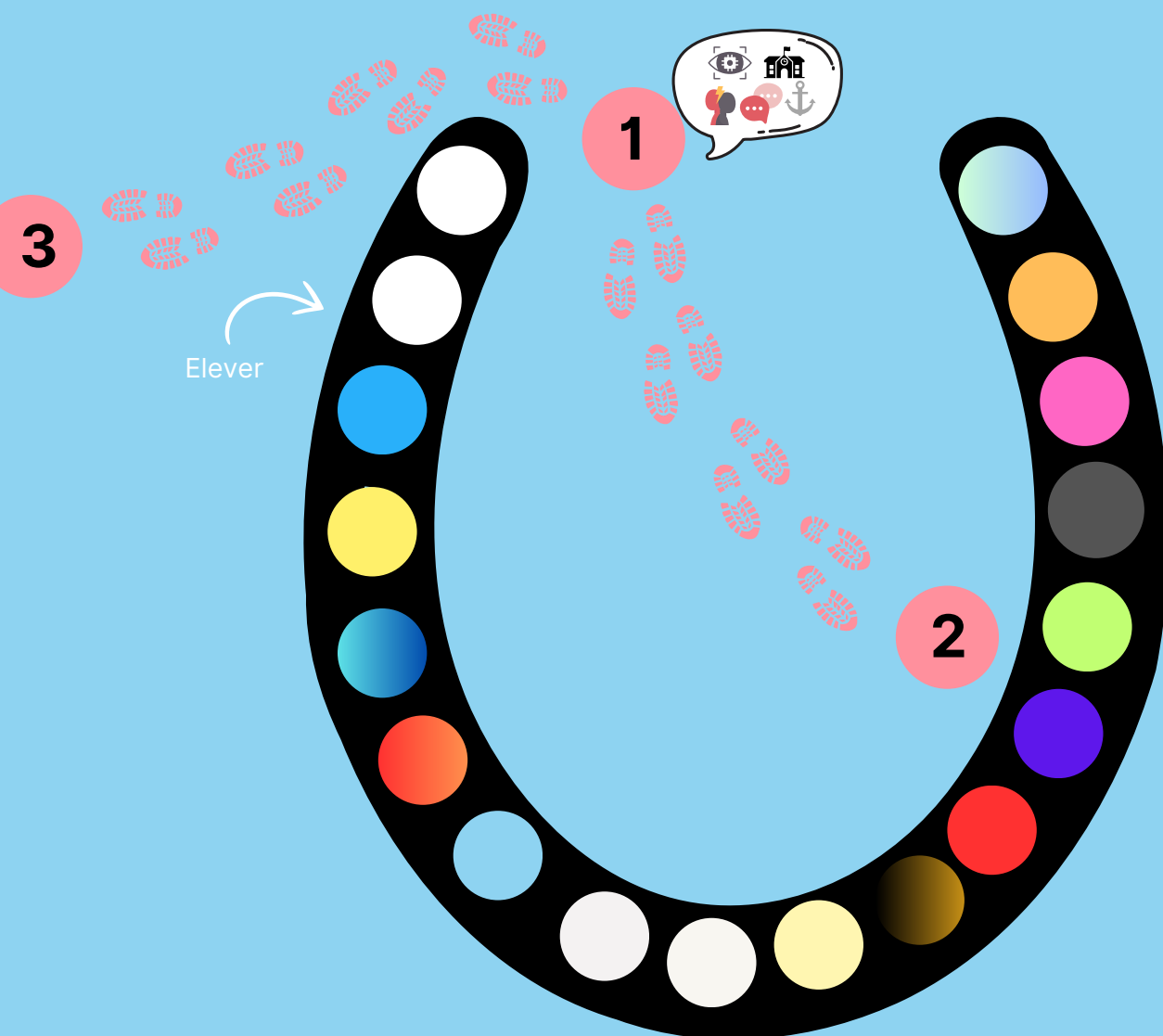
02

**Den første
filosofiske
dialog**

Fysisk rammesætning

Sæt jer i en hesteskoformation, så alle kan se og høre hinanden og du frit kan bevæge dig indenfor og udenfor dialogcirklen. Du kan...

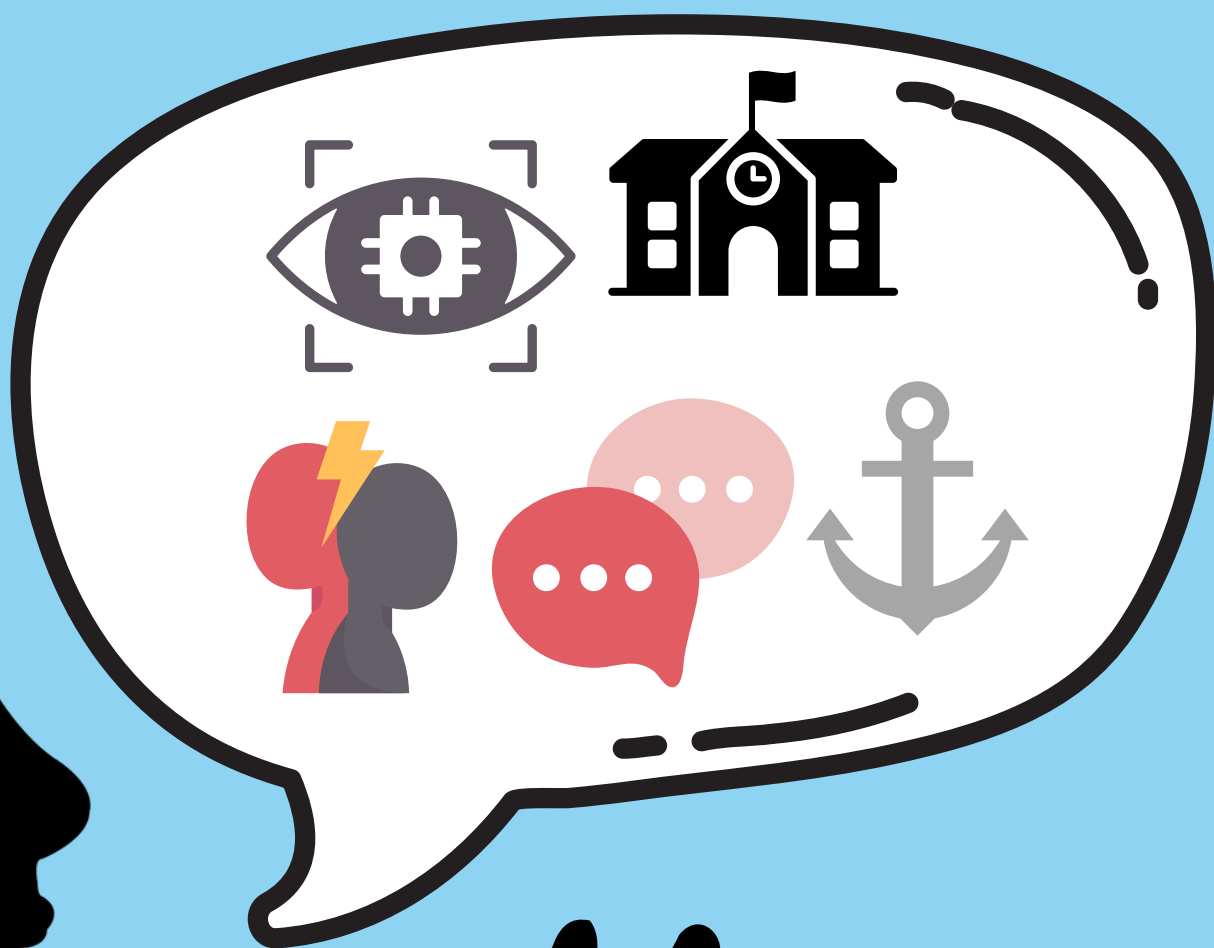
- 1 Facilitere dialogen og introducer nye stimuli.
- 2 Assistere makkersamtalen.
- 3 Træk dig evt. væk, når deltagerne selv kan facilitere dialogen, så de ikke søger din billigelse, anerkendelse og respons hele tiden, men søger efter den i hele fællesskabet

Tankeeksperimentet

Perform en filosofisk fortælling og stil et undersøgelsesspørgsmål.

Perform den filosofiske historie (stimulus), så I har et fælles tredje, der giver det STORE filosofisk spørgsmål kød og blod gennem et narrativ. Hele klassen er din scene for fortællingen. Stil derefter ankerspørgsmålet.

Tankeeksperimentet

Perform en filosofisk fortælling og stil et undersøgelsesspørgsmål.

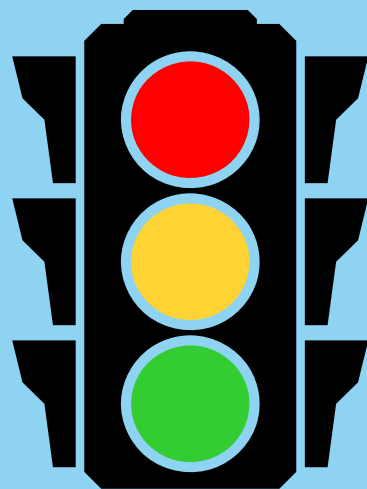
Filosofisk fortælling: I 2031 har firmaet Etisk-tech udviklet en chatbot, som man kan stå udenfor og som alle kan tale med. Chatbotten er lavet som en rådgiver til mennesker, der er i konflikt. Den kan også fortælle, hvem der har moralsk ret. Den er nemlig blevet trænet på viden om alle etiske teorier, over 100.000 etiske dilemmaer fra videoer og flere millioner på skrift. Den har vist sig at være rigtig god til at vurdere rigtigt. Firmaet Etisk-tech har lavet en særlig ny version. De kalder den særlige version af den Etske chatbot for Skolegårds-hjælperen. Den er specielt trænet til at assistere børn, når der er konflikter i skolegården. Bakkegårdsskolen er en skole ligesom enhver anden. Eleverne har timer, går til frikvarter, har venner, har konflikter, lærer nogle gange noget og andre gange ikke. Bakkegårdsskolen er netop blevet tilbudt den nye Skolegårds-hjælper, men...

Ankerspørgsmålet: Skal Bakkegårdsskolen installere den Etske chatbot i skolegården?

Regelsættet

Fortæl at der er nogle regler, som gør det muligt, at vi kan have en dialog, hvor vi finder frem til dybere svar på de filosofiske spørgsmål sammen.

- 1 Det er kun den, der har talebamsen, som må tale.
- 2 Når en deltager taler, skal alle andre tage hånden ned (hvis man sidder med hånden oppe er det svært at lytte, fordi man tænker på det, som man selv vil sige).
- 3 Når facilitatoren holder talebamsen i vejret eller klapper to gange, skal man afslutte sin samtale og lytte til facilitatoren.
- 4 Hvis man gerne vil kommentere på et udsagn, rækker man to fingre i vejret, og hvis man gerne vil sige noget nyt til emnet, rækker man én finger i vejret.
- 5 Alle skal gøre deres bedste for at være respektfulde overfor hinanden (giv deltagerne mulighed for at formulere og forhandle, hvad det indebærer - det kan være et tilbagevendende tema, noget I finder ud af sammen hen ad vejen).

Taletursmarkøren

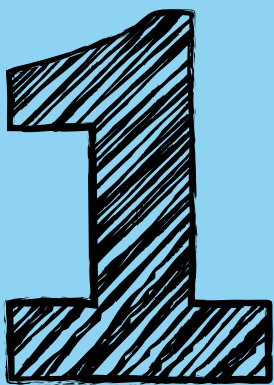
Brug en taletursmarkør, såsom en bamse eller en æretepose.

- 1 Hjælper til at markere, hvor fokus skal være.
- 2 Gør turskifte til en aktiv handling.
- 3 Kan virke tryghedsskabende for taleren.

Den spørgende facilitator

Du er ikke længere en svargiver, men en facilitator, der gør det muligt for eleverne at gennemtænke deres holdning. Det gør du ved at strukturere deres tænkning gennem dine spørgsmål, og ved at lade dem tænke, tale og lytte sammen. En interaktion mellem dig og en deltager følger derfor en særlig struktur, hvor du spørger, og de svarer.

Ankerspørgsmålet

Facilitator: Skal Bakkegårds-skolen installere den Ethiske chatbot i skolegården?

SELVFØLGELIG.

JA! Neeeej.

Helt klart nej.

Både og...

**Deltagere
kunne fx svare...**

2

Fordi børn gør så meget forkert.

Fordi man jo bare selv kan vælge, om man vil bruge den.

En Etikbot ved nok bedre, hvad der er rigtigt at gøre i frikvarteret.

Deltageren, der sagde "ja" kunne fx svare...

Hvorfor? (åbne svaret op for begrundelser)

Hvorfor tænker du den skal installeres i skolegården?

Hvis... så...? (åbne svaret op for forbindelser)

Hvis børn gør meget forkert, kan en etisk chatbot **så** være med til at ændre på det?

Hmm. Det tror jeg egentlig ikke alligevel, for man ville stadig vide, hvad der er rigtigt og forkert uden chatbotten.

Ja, for det er ligesom at have en ekstra voksen.
Men nok en der ser mere, hvad der sker.

Ja, hvis den siger det på en rar måde

4

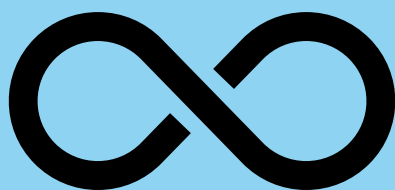
Nej, ikke alligevel.

Ja, men den skal
også kunne
bestemme sådan
rigtigt, hvis det
skal ændre sig.

Forankring (koble bidraget til
ankerspørgsmålet)

Tak. Skal Bakkegårds-skolen
så installere den Etske
chatbot i skolegården?

Hvad tænker I andre? Skal
Bakkegårdsskolen installere
den Etske chatbot i
skolegården?

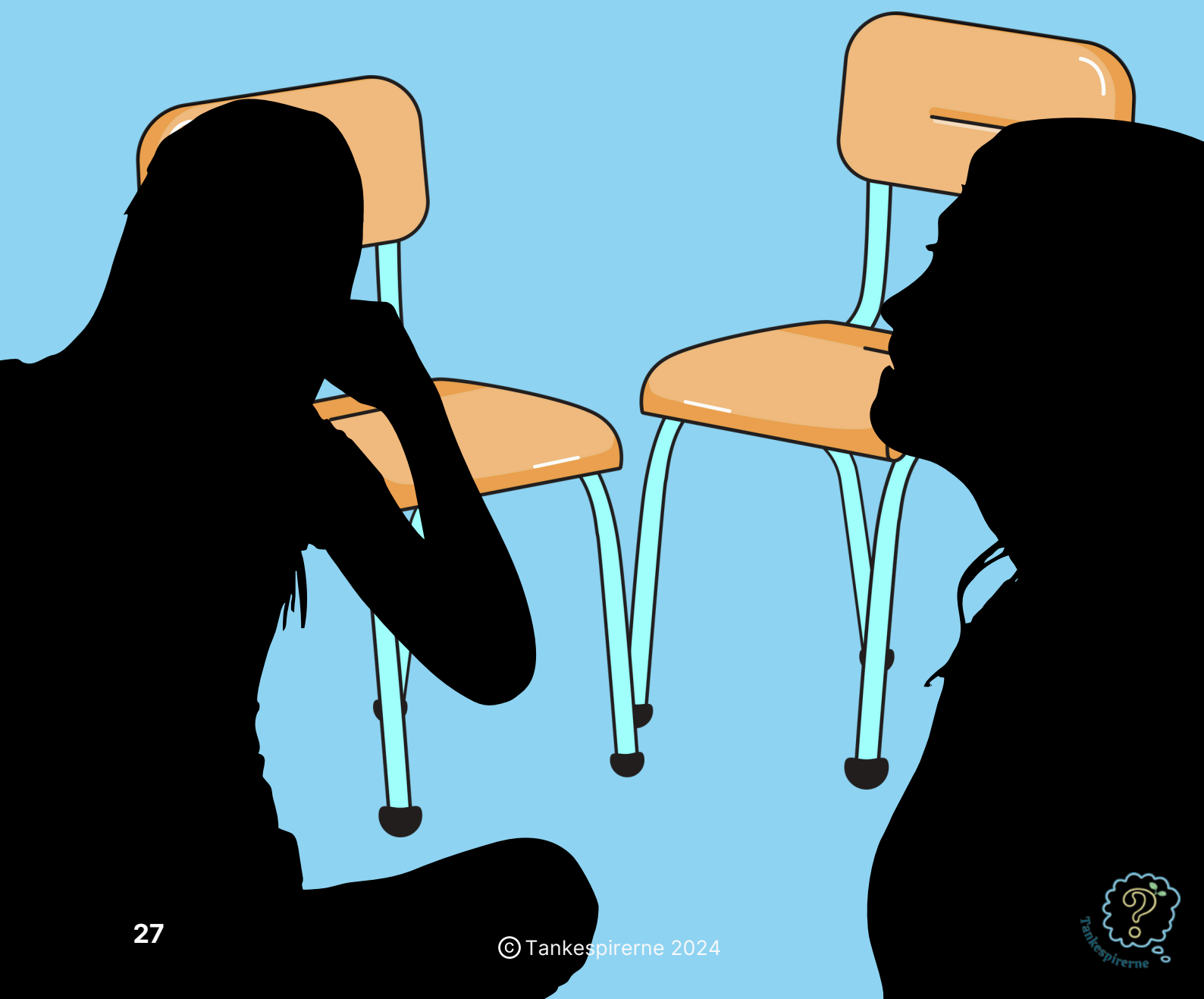
Fortsæt dialogen

Facilitér dialogen i det store fællesskab. Gentag ankerspørgsmålet og brug åbne op-spørgeteknikkerne og forankring. Prøv ikke at forstå alt og/eller parafrasere eleverne. Stol på teknikkerne. Deltagerne vil gradvist opdage, hvad de egentlig tænker, hvorfor de tænker det, hvilke begrundelser de kan have, og hvilke perspektiver der kan være på sagen i det hele taget. De vil både nuancere deres holdning og deres forståelse af sagen. Men en forudsætning er, at de får tiden til det i fællesskab med de andre.

Makkersamtaler

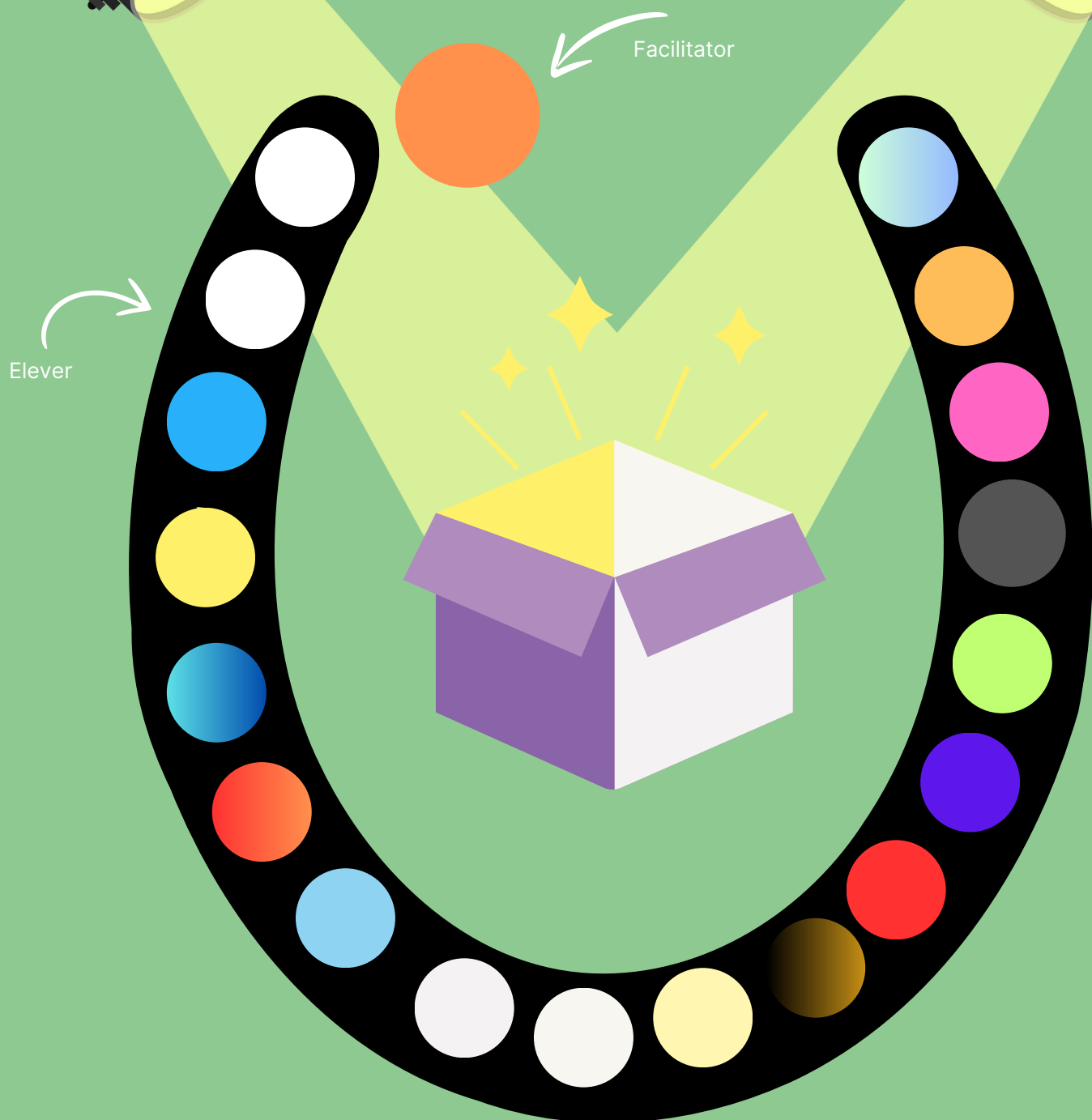
Giv tid til makkersamtaler, så eleverne kan øve deres svar, inden de udtrykker sig i det store fællesskab. Giv gerne flere makkersamtaler undervejs i dialogen. Brug tiden på at fornemme de spor, som det har sat i eleverne eller besøg de makkerpar, som af forskellige grunde kan have holdt sig tilbage. Støt og inviter.

03

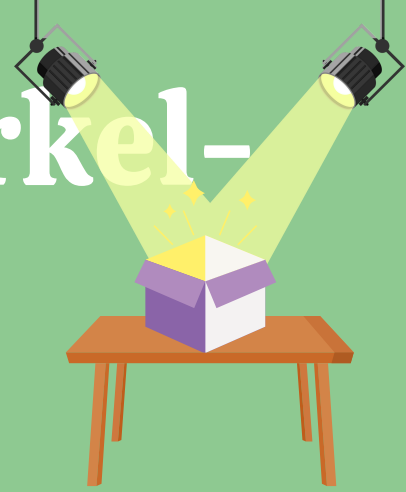
Gør tænkningen synlig - med genstande

Den sokratiske cirkel- Hovedscenen

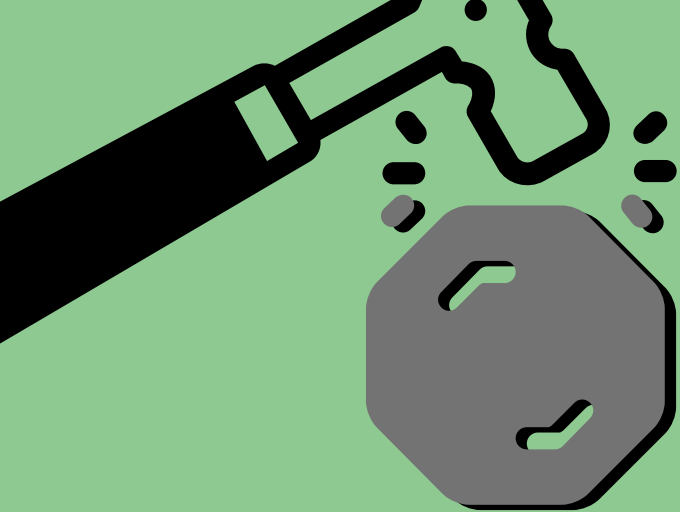

Eleverne sidder i hesteskoformationen. Alle har lige adgang til at se, lytte med og interagere med genstandene på den fælles scene. På scenen udspiller tænkningen sig igennem fysiske korrelater. Tænkningen har derfor hele tiden et dobbeltudtryk. Vi tænker os både om gennem tale og lytten til hinanden og gennem genstande, der kan flyttes og omorganiseres.

Den sokratiske cirkel- Sidescenen

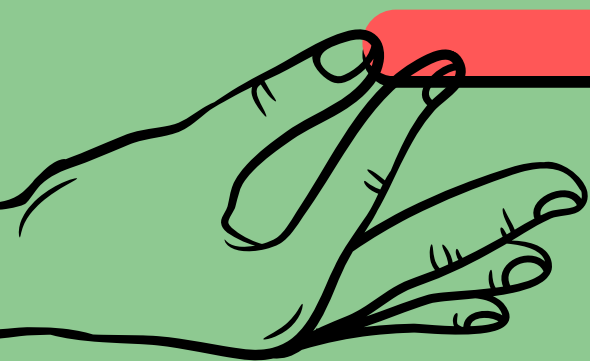

Eleverne kan arbejde i grupper af 2-4 personer. De kan fx sætte sig ved et bord eller bare bruge gulvet. Her kan de sortere, rangere og opdele de fysiske genstande. De kan komme frem til enighed og bruge uenighederne til at styrke deres argumentationen. Eleverne vil kunne tage deres provisoriske svar med tilbage til hovedscenen og lægge den frem eller simpelthen fremlægge.

Tanker og holdninger er **flygtige**. Genstande er konkrete og **faste**. Når tanker og holdninger bindes til genstande, bliver det nemmere at holde tanken fast, fordi den bindes til og **forbindes med NOGET**.

Genstande, som bliver sorteret, kategoriseret og rangeret af deltagerne, **skaber forbindelser**. Genstanden kommer til at **mediere** mellem deltagerne, og det bliver lettere at gribe og sætte de forbindelser i spil gennem dialogen, fordi vi har **flyttet på den samme ting**.

Tanke og tale kan gøre en **usynlig** forskel for andre og i verden. Den handling at flytte eller ændre noget konkret, gør **det synligt**. Tanken forbindes med handling og muligheden af at gøre en faktisk forskel. Tanken bliver dermed mere **empowering**.

Begrebsbarometer #1

Elevgrupperne skal rangere 4-6 begreber, udsagn, figurer eller illustrative billeder ud fra to kategoriske yderpoler - fx 'mest vigtig' til 'mindst vigtig'.

version A Faciliteringen

➤ **Organisering og opsætning** ➤ **Eleverne arbejder med aktiviteten** ➤ **Dialogen i hele fællesskabet**

- **Inddel elever i grupper** af 3-4 personer. Giv hver gruppe ark til begrebsbarometer.
- Giv 3-10 minutter på sidescenen til at **rangere sedlerne**.
- Grupperne bringer deres begrebsbarometer med **til hovedscenen**. De lægger det frem uden at tale med de andre grupper.
- Indtil alle grupper er klar har eleverne **summetid**. De kan studere de andres barometer og finde ud af, hvad de er nysgerrige på.
- Alle elever sidder nu omkring hovedscenen. Start en makkersamtale, hvor de finder ud af, hvad de er mest **nysgerrige på**. Lad en elev spørge til placeringen af en seddel hos en af de andre grupper.
- Gruppens medlemmer kan respondere med deres begrundelser. Lad samtalen åbne op. Fokus er på at få åbnet for de **mulige begrundelser**.
- Gentag proceduren. Hold evt. ny makkersamtale eller lad blot en ny elev stille det nysgerrige spørgsmål til en ny seddel. Lad evt. **grupperne evaluere** på deres rangering efter hver runde og omrangere.

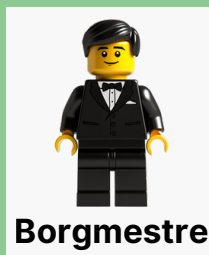
Kan lettest erstattes

Lastbil-
chauffør

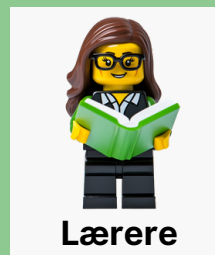
Musikere

Borgmestre

Politiet

Lærere

Er sværest at erstatte

Begrebsbarometer #1

Sværest at erstatte

Grp. 1	Grp. 2	Grp. 3	Grp. 4
 Politiet	 Lærere	 Borgmestre	 Lærere
 Borgmestre	 Borgmestre	 Musikere	 Politiet
 Lærere	 Musikere	 Lærere	 Lastbil- chauffører
 Lastbil- chauffører	 Politiet	 Politiet	 Borgmestre
 Musikere	 Lastbil- chauffører	 Lastbil- chauffører	 Musikere

Lettest at erstatte

Stil **begrebsbarometeret** op som et
Kontinuum og få fokus på
nuancerne

#1

Svær at erstatte

Politiet

Lærere

Musikere

Borgmestre

Lastbil-
chauffør

Let at erstatte

Begrebsbarometer

#1

Alternative fremgangsmåder

B

Fremgangsmåde: I bruger kun **1 eksemplar af begrebsbarometeret**. Du trækker enten lod eller lægger et begrebsmeter frem, sådan som en *opdigtet* person kunne have lagt det op og igangsætter den fælles dialog.

C

Elever laver fortsat begrebsbarometeret i grupper, men i stedet for at konstruere det ud fra egne præferencer, så skal de tage udgangspunkt i en **persona og/eller en position**. Med de yngre børn kan det være et dyr.

D

Eleverne får bestemmelsesretten over, hvilke yderpoler, som er vigtigst at sætte i spil. En form for **reverse engineering** ud fra de enkelte sedler. Tag evt. udgangspunkt i en liste med modsætningspar og lav afstemning.

E

Et begrebsbarometer kan også laves med spørgsmål. **Hvilke spørgsmål er fx vigtigst at undersøge** og finde svar på, for at kunne afgøre, hvilke dyr vi burde og ikke burde spise?

Inspiration

**Mest
naturligt**

**Mindst
naturlig
(kunstig)**

**Vigtigt for
fremtiden**

At kunne
tænke
matematisk
fx. i forhold til
at lære at
kode

At kunne
forklare
hvad
matematik
egentlig er

Kunne bruge
skemaer til at
organisere
alt fra tid til
regnskab

At kunne
bruge en
lomme-
regner

At kunne
regne i
hovedet

**ikke-
vigtigt for
fremtiden**

**God
opfindelse**

Hygge

Demokrati

Mobilen

Lakrids/slik

GPS

**Dårlig
opfindelse**

**Mest
definerende
for hekse**

Kan magi

Lever
isoleret

Har husdyr

Kan flyve

Er ond

**Mindre
definerende
for hekse**

**Let at blive
enige om**

Hvad skal
vi have til
aftensmad

Hvad skal
vi lave i
frikvarteret

Hvilken
fodbold-
spiller er
bedst

Om det er
bedst at bo
på landet
eller i byen

Hvor
længe det
er okay at
være på
SoMe

**Svært at
blive enige
om**

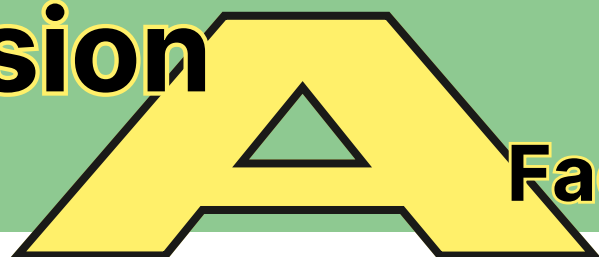
Skillelinjer

#2

Skillelinjer skaber modsætningsforhold og dermed tilspidses enigheden/uenigheden. Det motiverer til at skærpe ideer, argumenter og holdninger, når man forpligter sig på et provisorisk facit.

version

Faciliteringen

➤ **Organisering og opsætning** ➤ **Eleverne arbejder med aktiviteten** ➤ **Dialogen i hele fællesskabet**

- **Læg et reb ud** eller en anden genstand, som separerer **hovedscenen** i to dele. Fortæl deltagerne, hvad hvert felt repræsenterer, fx 'ja' og 'nej'
- Fortæl en historie eller brug anden form for stimulus, som gør det muligt for eleverne at tage stilling. Et simpelt spørgsmål, kan være helt fint som stimulus.
- **Læg de forskellige sedler med ord**, billeder, beskrivelser eller de ting frem, som eleverne kan placere i de to felter.
- Lad eleverne drøfte og **øve deres valg i makkerpar** ved hovedscenen.
- Start den fælles dialog med, at en udvalgt elev placerer en seddel eller ting i en af felterne. Herfra er formålet med dialogen, at **få så mange grunde frem til, hvorfor den kan placeres enten det ene eller det andet sted**. (Afslut evt. med afstemning). Gentag for de andre sedler/ting.

Obs. Skillelinjen bruges ofte til at markere sin holdning med kroppen: "Dem der mener 'ja' står her, mens dem der mener 'nej' står der". I denne manuel fokusere jer udelukkende på brug af genstande.

Fx. Kan jobfunktion erstattes af robotter?

Skillelinje

#2

Kan ikke erstattes

Politiet

Lærere

Musikere

**Lastbil-
chauffører**

Borgmestre

Kan erstattes

Både... og... og giv plads til det tvetydige

Kan ikke erstattes

Politiet

Både...
og...

Musikere

Lærere

Det
afhænger
af...

Lastbil-
chauffører

Borgmestre

Kan erstattes

Koordinatsystem og åbne op for kompleksitet og sammenhænge

Vil være godt at erstatte

Borgmestre

Politiet

Lastbil-
chauffører

Kan ikke
erstattes

Lærere

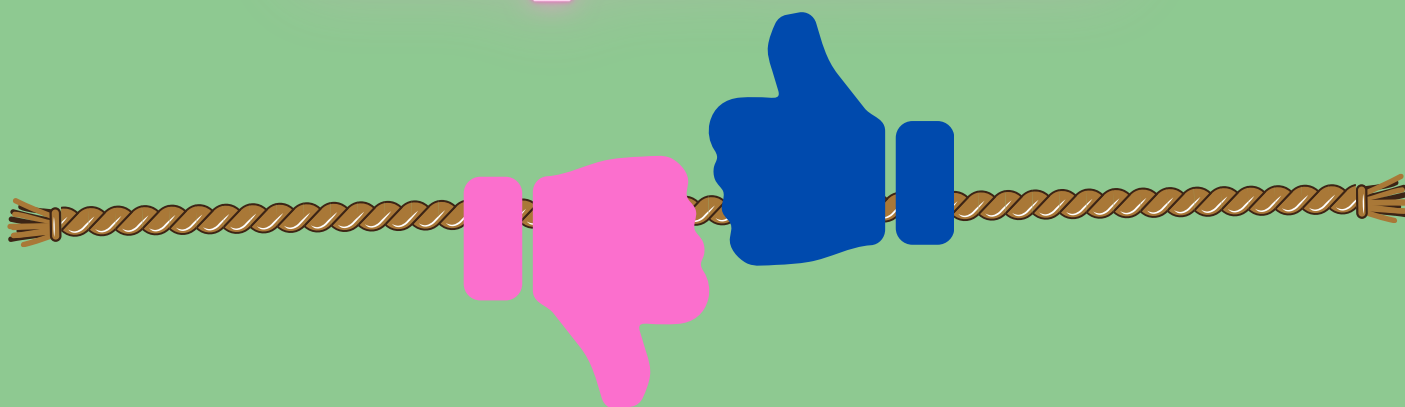
Kan
erstattes

Musikere

Vil være dårligt at
erstatte

Inspiration

Skal det være
lovpligtigt at gå
i skole?
Burde alle have
ret til at blive
gift?
etc.

Ja

Nej

Giv sin ærlige
mening til
andre, selvom
den er negativ?
etc.

Passende

Upassende

Skolen?
Svømmehallen?
Bilka?
Snapchat?
CSGO?

Kaotisk

Ordnet

Læg x antal
dyr frem. Skal
de være
lovlige/ikke-
lovlige at spise

Lovlig

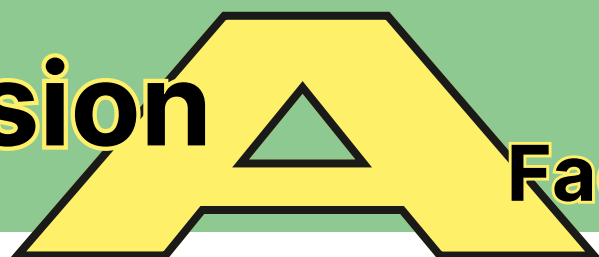
Ulovlig

Begrebskager

Eleverne skal lave begrebskager. En begrebskage er en ingrediensliste til et STORT filosofiske begreb eller kategori. Filosofikager bages i en hulahopring eller en anden begrebskageform på gulvet.

version

Faciliteringen

➤ **Organisering og opsætning** ➤ **Eleverne arbejder med aktiviteten** ➤ **Dialogen i hele fællesskabet**

- **Inddel elever i makkerpar.** Grupperne har adgang til et A4-papir, som de må skrive på.
- Hvert makkerpar **laver en liste** over de begreber/sætninger (ingredienser), som de mener skal indgå i en (begrebs)kage. (Vælg enten **sidescene** for fordybelse eller **hovedscene** for hurtig brainstorm.
- **Samle ingredienser til kagen.** Makkerpar bidrager med ingredienser. De bidrager ved at fortælle, hvorfor ingrediensen skal i kagen. Grupper med samme ingrediens kan bidrage med begrundelser.
- Grupper der har ingrediensen på deres liste streger den ud. Du har som facilitator A4-papir samt en tusch klar. **Elever skriver ingrediens med STORE BOGSTAVER og lægger i kagen.** Fortsæt på samme måder indtil alle ingredienser er lagt i kagen.
- Fortsættelsen: Der er mange måder, hvorpå I kan forsætte sessionen herfra... se UDVIDELSERNE på de følgende sider...

Fx. Er ingrediensen en del af lykkekagen eller ulykkeskagen

Lykke

Venskab

God mad

En god
skoledag
med fag
man kan lide

Voksne man
kan regne
med

Modstand

At være
populær/
vældigt

Frihed

At man bliver
bedre til
noget

Udvid med **halveringskrav** i form af en **#3**
Frasortering og åbne op for
mest nødvendige

Lykke

Venskab

God mad

Frihed

At man bliver
bedre til
noget

En god
skoledag
med fag man
kan lide

At være
populær/
vældt

Voksne
man kan
regne med

Modstand

Kondensering

og åbne op for
kausalitet og generalisering

Lykke

Venskab

=

At være
populær/
vældigt

En god
skoledag
med fag
man kan lide

fører til

At man bliver
bedre til
noget

Voksne man
kan regne
med

sørger bl.a.

God mad

Frihed

**er forbundet
med**

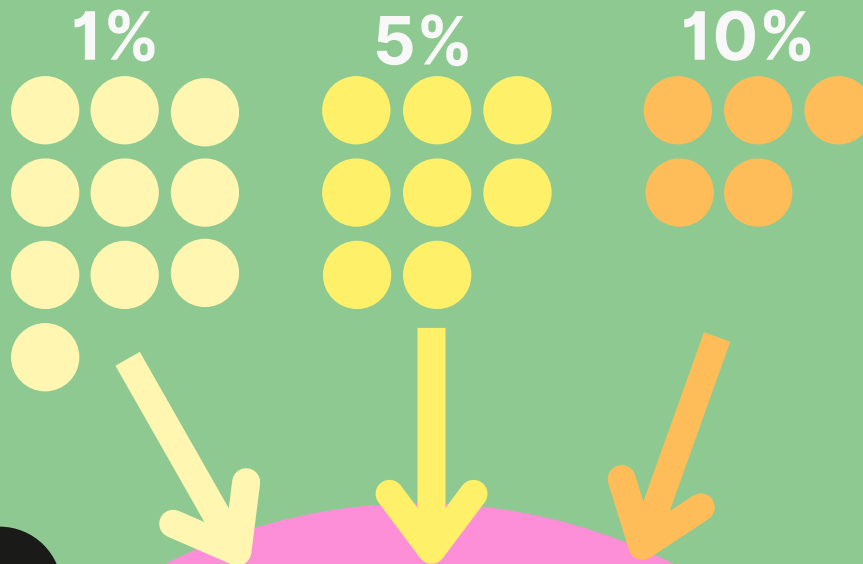
Modstand

Udvid med kvantificering i form af

#3

Procentsatser

og åbne op for
prioritering

Lykke

Udvid med **ny kage** i form af en
Ulykke-kage og åbne op for
Modsætninger og kontraster

Lykke

Kæledyr

Have alle
sine sanser

Død blandt
nærmeste

Krig/
fjendskab

Ulykke

Forvandle to **kager** til et

#3

Venndiagram

og åbne op for
tvetydighed og forbindelser

Lykke

**Have alle
sine sanser**

Kæledyr

**Død blandt
nærmeste**

**Krig/
fjendskab**

Ulykke

Begrebskager

Alternative fremgangsmåder

#3

B

Fremgangsmåde: Du fylder en hulahopring med ord, billeder, cases etc. Eleverne tager altså udgangspunkt i **en færdigbagt kage**. Du kan fx bage **personlige (lykke)kager** ud fra Peter Plys, Mette Frederiksen/Mattias Tesfaye, Mr. Beast, Jokeren eller en anden karakter. I stedet for at diskutere om deres kage nu engang ser rigtig ud, så kan I drøfte om det er en god (lykke)kage. I kan også sammenligne forskellige (lykke)kager.

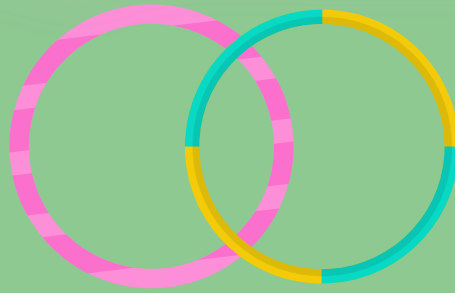
C

Bag en kage med spørgsmål, som må besvares for at kunne lave den "rigtige" ingrediensliste til den filosofiske kage om fx. Du kan have forberedt spørgsmålslisten, som eleverne drøfter ud fra eller eleverne kan være med til at skabe listen.

D

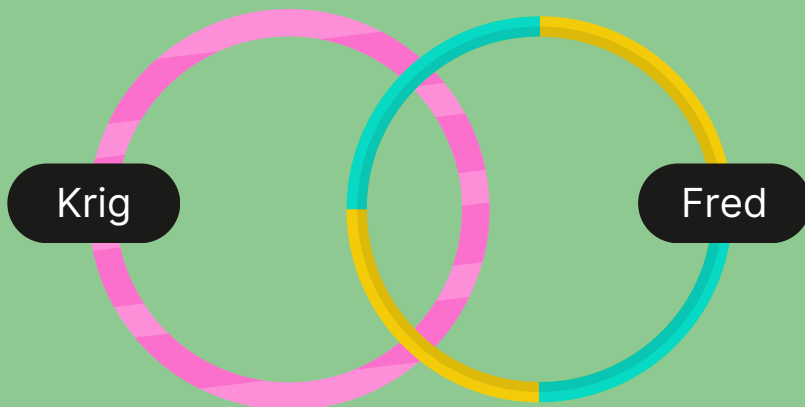
Lad makkerpar **laver deres egen kage** til det udvalgte begreb. Lad dem gå på inspirationsrunde og samle ingredienser sammen hos andre makkerpar (de kan også bruge andre faglige vidensressourcer). På den måde konsolideres de bedre i deres holdninger og argumenter.

Inspiration

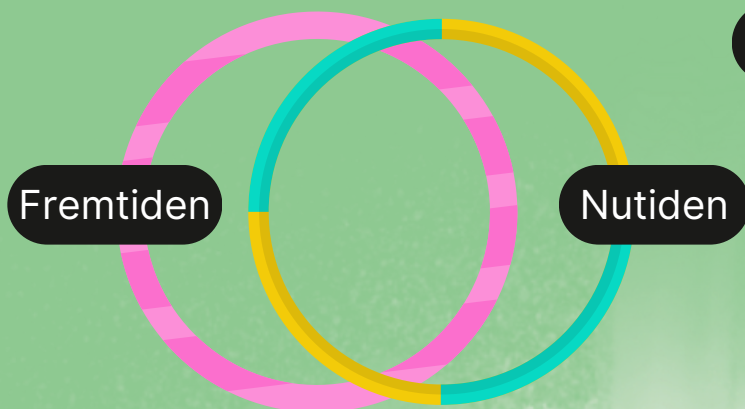
Arbejd med
udgangspunkt i
modsætningspar

Uddel begreber, billeder, beskrivelser
etc., og lad eleverne finde en kategori,
hvor flest muligt kan indpasses

Er der overhovedet en forskel?
Tag udgangspunkt i beslægtede
begreber og ideer

Gør det til et mål i
sig selv at finde
fællesmængden

Lynrunden

Forsvindingskassen

Det vi kommer i forsvindingskassen eksisterer ikke længere i verden og folk vil ikke længere kunne huske, at det nogensinde har været.

Skal vi putte x-ord i kassen?

Del og helhed

Byg et menneske eller en genstand. Tænk fx på Peter Seebergs patienten. Her erstattes en mands lemmer med robotlemmer og spørgsmålet opstår hver gang - når en del fjernes fra helheden (eller erstattes) er helheden så stadig den samme? Med andre ord:

Er Trine stadig Trine, hvis vi erstatter hendes ben med en protege? Osv.

Filosofisk magnet

Læg en magnet i centrum af cirklen. Magneten repræsenterer et filosofisk begreb. Spørgsmålet er nu hvor stærk tiltrækningen er til forskellige eksempler. Brug fx tekstbider fra en novelle. Hvis bogen er Jannes Tellers - Intet, så kan begrebet være ondskab og eksemplerne kan være børnenes handlinger.

04

Ressourcer til den filosofiske praksis

48 spørge- og faciliteringsteknikker

Lær at benytte de vigtigste spørge- og faciliteringsteknikker. (Kort kortsæt)

Undersøgelsspørgsmål Det spørgsmål som dialogen er rettet mod. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere spørgsmålene klart og præcist, så de ikke misforstås.	Indlejret Indlejret spørgsmål bruges ofte som undersøgelsesspørgsmål. Det kan selvstændigt være tre, fire, fem eller seks spørgsmål, der er indlejret i hinanden. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Filosofisk Filosofiske spørgsmål handler om grundprincipper og værdier. De kan være åbne spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller lukkede spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Makkersamtale Makkersamtale er en form for facilitering, hvor to personer taler sammen om et emne. De kan være lærere og elever, eller to elever. Det er vigtigt at formulere spørgsmålene klart og præcist, så de ikke misforstås.	Håndsignaler Håndsignaler er en form for facilitering, hvor læreren bruger håndgestik til at dirigere eleverne. Det kan være til at åbne eller lukke en samtale, eller til at dirigere eleverne til et bestemt emne. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Bæmstestemmer Bæmstestemmer er en form for facilitering, hvor læreren bruger en særlig stemme til at dirigere eleverne. Det kan være til at åbne eller lukke en samtale, eller til at dirigere eleverne til et bestemt emne. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.
Hermeneutisk spørgsmål Hermeneutiske spørgsmål handler om at forstå betydningen af et tekststykke. De kan være åbne spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller lukkede spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Forankring Forankring er en form for facilitering, hvor læreren bruger et konkret eksempel til at forklare et abstrakt begreb. Det kan være et eksempel fra elevernes hverdag, eller et eksempel fra litteratur. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Åbne op Åbne op er en form for facilitering, hvor læreren bruger et åbent spørgsmål til at invitere eleverne til at udtrykke deres egne tanker. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Reevaluering Reevaluering er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Sokratisk spørgsmål Sokratiske spørgsmål er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at tænke over et emne. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Begrebsbarometer Begrebsbarometeret er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at rangere et begreb. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.
Skillelinjen Skillelinjen er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Begrebskage Begrebskagen er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Gåtur i galleriet Gåturen i galleriet er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Vertikale flader Vertikale flader er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Spørgsmålstrategier Spørgsmålstrategier er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Spørgsmålstrategier Spørgsmålstrategier er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.

51 byggesten til at skabe filosofiske fortællinger

Lær at skabe dine egne filosofisessioner (Obs kræver medlemskab af Tankespirerne).

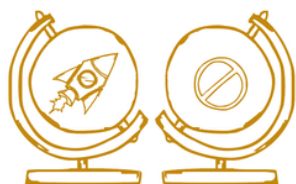
Filosofisk stimulus Filosofisk stimulus er et emne eller et spørgsmål, der kan bruges til at starte en filosofisk session. Det kan være et spørgsmål om et konkret emne, eller et spørgsmål om et abstrakt begreb. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Dokumentation Dokumentation er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Kød på benet Kød på benet er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Filosofisk begreb Filosofisk begreb er et emne eller et spørgsmål, der kan bruges til at starte en filosofisk session. Det kan være et spørgsmål om et konkret emne, eller et spørgsmål om et abstrakt begreb. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.
Emotionel forbindelse Emotionel forbindelse er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Tilpas til publikum Tilpas til publikum er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Omsluttet af fortællingen (3D) Omsluttet af fortællingen er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Det gode ankerspørgsmål Det gode ankerspørgsmål er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.
Faglitteratur (genre) Faglitteratur er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Opfinderhistorie (genre) Opfinderhistorie er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Skab en fortællezone Skab en fortællezone er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	Tomme pladser Tomme pladser er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.
Rekvisitter Rekvisitter er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	En nøgle til fortællingen En nøgle til fortællingen er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	En nøgle til fortællingen En nøgle til fortællingen er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.	En nøgle til fortællingen En nøgle til fortællingen er en form for facilitering, hvor læreren bruger et spørgsmål til at få eleverne til at se på et emne fra en ny vinkel. Det kan være et åbent spørgsmål, der inviterer til en udforskning af et emne, eller et lukket spørgsmål, der leder til en bestemt konklusion. Det er vigtigt at formulere dem klart og præcist, så de ikke misforstås.

Fanklubben Ultras

Dansk og kristensdomskundskab

Nikolaj har været en del af Fanklubben Ultras i flere år. Et fællesskab der har vækket stærke følelser og et tilhørsforhold, men også mødet med en maskulin kultur, hvor man går til og sommetider over grænsen. Nikolajs lillebror har nu nået en alder, hvor han kan blive medlem, men skal Nikolaj støtte eller fraråde broderen i at blive en del af Ultras?

Påbuds- og Forbudsverden

Samfundsfag

I Påbudsverden dikterer påbud alle livets forhold, mens forbuddet dikterer alle forhold i Forbudsverden. Men er vores egen verden egentlig mest som Påbuds- eller Forbudsverden? Og hvilken verden burde vi modellere vores egen efter?

Gamerfamilien

Dansk og teknologiforståelse

At få et blik ind i en familie, som har valgt at leve deres liv som familie på en anderledes måde, er et interessant spejl. I familien Kastrup bliver svære følelser og tilstande mødt med gamingterapi. Men er gaming en god løsning, når livet er svært?

Filosofi med børn og unge i Danmark - organisationerne

Dansk netværk for
filosofi med børn

Rumforundren.dk

Filosofipatruljen.dk

Tankespirerne.dk

Filosofiiskolen.dk